

Сучасні особливості формування стратегії соціально-економічного розвитку регіонів

Островський І.А.

кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова

Стадник Г.В.

кандидат економічних наук, професор,
Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова

У статті розглянуто основні теорії регіонального економічного зростання. Визначено ключову роль розроблення стратегій соціально-економічного розвитку регіонів. Запропоновано алгоритм визначення цілей реформування регіональної економіки. Узагальнено інституціональні фактори, що сприяють розвитку конкурентних переваг регіонів. Підкреслено взаємозв'язок конкурентних переваг і обмежень під час проведення децентралізації.

Ключові слова: децентралізація, конкурентні переваги, регіон, стратегія регіонального розвитку, теорії регіонального економічного зростання.

Ostrovskiy I.A., Stadnyk G.V. СОВРЕМЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ СТРАТЕГИИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ

В статье рассмотрены основные теории регионального экономического роста. Определена ключевая роль разработки стратегий социально-экономического развития регионов. Обобщены институциональные факторы, содействующие развитию конкурентных преимуществ регионов. Подчеркнута взаимосвязь конкурентных преимуществ и ограничений при проведении децентрализации.

Ключевые слова: децентрализация, конкурентные преимущества, регион, стратегия регионального развития, теории регионального экономического роста.

Ostrovskiy I.A., Stadnyk G.V. THE MODERN FEATURES OF FORMATION OF THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT STRATEGY IN REGIONS

The basic theories of regional economic growth are considered. The key position of the strategy for socio-economic development in regions is determined. The target determination algorithm of reforming of regional economics is offered. The institutional factors, promoted to development of regional competitive advantages, are generalized. The interrelation of competitive advantages and limitations in the process of decentralization is accented.

Keywords: decentralization, competitive advantage, region, regional development strategy, theories of economic growth.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Закономірності розвитку соціально-економічних систем мають досліджуватися за допомогою теорій економічного зростання і застосування їх основних положень у практиці керування відтворювальними процесами.

Сучасні економічні процеси вкрай складні внаслідок наявності багатьох конфліктних інтересів. Відображення цих інтересів у стратегічних цілях регіонального розвитку мають бути основою сталого, збалансованого, соціально спрямованого розвитку регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ключові проблеми модернізації регіонального розвитку детально проаналізовано в роботах П.Т. Бубенка, А.А. Гриценка. Б.М. Дани-

лишина, М.І. Долішнього, Н.Ф. Єфремової, О.І. Олійника, В.П. Решетило [1–7] та інших українських дослідників. Як завжди, гострі проблеми регіональної дійсності публікуються в періодичних виданнях.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те що проблематика економічного розвитку і економічного зростання є досить популярним предметом для аналізу й наукових дискусій, просторово-територіальний її аспект зачіпається в недостатньому ступені. Стало очевидним, що реформування має істотні фінансові й інституціональні обмеження, тому аналіз старих і виявлення нових суперечностей набуває подальшого сенсу. Але вивчення протилеж-

них поглядів і узагальнення підходів дають змогу зробити деякі важливі висновки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Цілями даної статті є дослідження регіональних особливостей різних моделей економічного зростання, узагальнення основних напрямів сучасних теорій розвитку регіонів, ви-значення можливостей застосування стратегій розвитку й моделей економічного зростання в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Використання динамічних теорій економічного зростання є необхідною умовою формування стратегії регіонального розвитку. Можна виділити такі основні напрями сучасних досліджень:

1. Неокласичні теорії. Регіони розглядаються як виробничі одиниці, між якими за допомогою ринків факторів виробництва можуть установитися взаємозв'язок і рівновага. Нерівномірний розвиток регіонів у моделях пояснюється тимчасовими відхиленнями від рівноваги або наслідками неадекватного корегування впливу зовнішніх подій. На думку дослідників, у довгостроковій перспективі диференціація регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку повинна скорочуватися, відбуватимуться згладжування та конвергенція регіональних рівнів економічного розвитку.

Більш досконалу модель теорії регіонального зростання розробили Р. Холл і Ч. Джонс. Поряд із традиційними факторами – фізичним і людським капіталом, працею, землею, природними ресурсами – вони запропонували ще й вплив соціальних, інституціональних, політичних факторів, а також географічне положення країни. На думку вчених, соціальна інфраструктура країни значно впливає на економічний розвиток.

2. Базовою серед моделей кумулятивного зростання є модель Г. Мюрдаля. Згідно із цією моделлю, спеціалізація та ефект масштабу виробництва згодом можуть збільшити стартові незначні переваги тієї або іншої території. У результаті переваги певних місцевостей призводять до прискорення їх розвитку разом зі збільшенням відставання регіонів-аутсайдерів. Г. Мюрдаль зробив висновок про те, що зростання економіки відбувається нерівномірно, а рівні економічного розвитку територій не зближуються. Можливо, лише деяке зближення рівнів їх розвитку.

Серед теорій кумулятивного зростання особливе місце займають концепції «полюсів зростання» Ф. Перру, Ж.-Р. Будвіля, П. Потье,

Х.Р. Ласуена, теорія міської агломерації Х. Ричардсона, теорія «центр – периферія» Дж. Фридмана, модель «дифузії нововведень» Т. Хегерстранда.

3. Згідно з теорією «потенціалу ринку» Дж. Харріса підприємці будуть прагнути розміщувати своє виробництво в місцевостях із нормальним доступом до ринку.

4. У моделі «базового мультиплікатора» регіонального доходу А. Пред досліджував динаміку виробництва. Він уважав, що обсяг експортної бази й частина доходу, яка витрачається всередині регіону, повинні бути зростаючими функціями розмірів регіональної економіки.

5. Відповідно до теорії ефектів масштабу П. Кругмана, основним фактором економічного зростання є скупчення виробничої діяльності в певних регіонах. Ця концентрація дає вигреш підприємствам завдяки збільшенню свого розміру або за рахунок позитивних екстерналій, що виникають унаслідок присутності на ринку інших фірм. Початковий нерівномірний розподіл виробництва за досягнення рівноваги веде до створення агломерацій. Формування кластерів, ланцюжків доданої вартості, економіка освіти, впровадження інновацій розглядаються як основні механізми підвищення конкурентоспроможності, прискорення економічного розвитку країн і регіонів.

За сучасних умов актуалізується проблема формування стратегічних напрямів економічного розвитку регіонів. Викликане це тим, що виникає необхідність у виборі цільових орієнтирів середньо- і довгострокового економічного й соціального розвитку, підкріплених чіткими уявленнями про відповідну методологію (принципи, пріоритети, джерела і механізми реалізації). Крім того, підсилюється значимість визначеності, передбачуваності й прозорості державної регіональної політики, яка виключає двозначність і іносказання як у пропагандистських гаслах, так і в практичних кроках, використовуваних у взаєминах центру з окремими регіонами. Особливого значення набуває облік рівня спеціалізації економіки окремого регіону, який забезпечує як ефективне функціонування, так і можливий його розвиток. Усе це має забезпечити сприятливі умови для життєдіяльності населення на території конкретного регіону. Знання перспектив можливого розвитку стає вирішальним під час формування або загальнодержавної, або суцього регіональної політики.

Еволюція розуміння економічного розвитку в теорії відбувалася у двох основних аспектах, пов'язаних, по-перше, з появою нових рис і якостей економічного зростання, по-друге, з посиленням значимості й нової ролі регіону всередині держави внаслідок виконання їм соціально-економічної функції, а також у глобальній економіці як місця базування транснаціональних компаній або їх бізнесів-одиниць.

Тривалість і етапність змін висувають підвищені вимоги до розроблення цілей регіонального розвитку (рис. 1).

Без відповідної стратегії економічного розвитку регіону неможливо побачити й усвідомити найбільш важливі інтереси бізнесу й

населення, що визначають кон'юнктуру як внутрішнього ринку факторів виробництва, так і зовнішнього ринку капіталів і робочої сили. Необхідність розроблення стратегії викликається тим, що стабільність і передбачуваність віддаленого майбутнього стають одними з визначальних умов можливого розвитку.

У даному контексті під стратегією розвитку регіону можна розуміти деякий вибір основних напрямів сутнісних змін у структурі продуктивних сил і техніко-економічних відносин, які становлять основу територіально-економічної системи, спрямованих на надання такого стану цій системі, за якого досягаються

Рис. 1. Схема визначення цілей реформування регіонального розвитку

заздалегідь зумовлені параметри в просторовому і часовому вимірах.

Кожен регіон намагається максимально використовувати свої положення та ресурси для підвищення конкурентоспроможності, тобто задіяти всі інституціональні фактори. Вони сприяють розвитку конкурентних переваг регіональних економічних систем. До них можна віднести:

- розроблену інноваційну стратегію (або програму соціально-економічного розвитку регіону, міста зі SWOT-аналізом, сценаріями розвитку, й тому числі й інноваційним, програмними заходами та механізмом реалізації);
- пріоритетні регіональні проекти технологічної та структурної модернізації, що охоплюють національний і міжнародний рівні;
- розвинену інфраструктуру ринку (з банками, страховими організаціями, бізнес-інкубаторами, технопарками і т. д.);
- розвиток інновацій та підприємництва;
- вдосконалення законодавчої та нормативно-правової бази, що сприятиме інноваційному розвитку регіону і стійкому формуванню, розвитку і реалізації його конкурентних переваг [11].

Поряд із конкурентними можливостями в кожному регіоні є обмеження і негативні чинники. Вони здатні знизити результативність реалізації сприятливих конкурентних можливостей, а також ускладнити використання соціально-економічного потенціалу в інтересах розвитку ринкових відносин у регіоні. До таких обмежень і негативних чинників можна віднести:

- екстремальні умови виробництва і життєдіяльності населення;
- слабку екологічну вивченість і науково обґрунтовану підготовку території регіону;
- низький рівень виробництва товарів і послуг та недостатній обсяг виробництва продуктів сільського господарства;
- віддаленість від економічно розвинених регіонів країни, відсутність розвиненої транспортної системи;
- низьку якість продукції та послуг, що різко знижують їхню конкурентоспроможність;
- високе економічне напруження, що породжує серйозні обмеження в розміщенні та регіональному розвитку продуктивних сил;
- недостатній розвиток виробничої та соціальної інфраструктури як стримуюча обставина для інвестування і створення нових робочих місць.

Перелічені обмеження і негативні чинники впливають на використання можливостей

регіону. Це породжує ситуації, що вимагають еластичних методів управління розвитком регіону [5, с. 44]. Для досягнення підвищення конкурентоспроможності регіонів необхідно провести реформування системи державного управління та створити нову систему регіонального управління, спрямовану передусім на зменшення нерівності регіонального розвитку в Україні. Ефективність нової державної стратегії формування регіональної політики залежить насамперед від:

- наявності закону про регіональний розвиток, розробленого відповідно до європейських принципів;
- домінування інтегрованого підходу замість галузевого до врядування на центральному та регіональному рівнях;
- стабільності інституційних рамок регіонального розвитку;
- наявності розвитку креативної інфраструктури, інформаційної та статистичної систем розвитку територій;
- наявності відповідних економічних інструментів для спрямування та стимулювання регіонального розвитку;
- наявності середньострокової та довгострокової стратегій просторового планування, спрямованих на соціально-економічне зближення та стійкий розвиток;
- наявності законодавчих засад і фінансових стимулів для подальшої децентралізації й делегування повноважень із центрального рівня та злиття місцевих органів влади.

В європейських країнах реформування територіальної організації влади, зміцнення фінансових засад та компетенції місцевого самоврядування стало дієвим механізмом стимулювання економічної активності, розроблення ефективних стратегій регіонального та місцевого розвитку, підвищення якості послуг населенню. Це забезпечується, насамперед, завдяки реалізації принципу субсидіарності в розподілі повноважень між рівнями управління. Традиційно у центральних органів державної влади залишаються лише ті повноваження, які потрібні для вирішення загальнодержавних завдань (національна безпека, великі інфраструктурні проекти, розвиток науки тощо), тоді як усі завдання забезпечення життєдіяльності громад вирішуються безпосередньо на місцях.

Це надає місцевим органам влади більшої фінансової незалежності і дає змогу ефективніше використовувати місцеві ресурси для стимулювання економічного розвитку. Саме такий підхід закладено в концептуальних

засадах реформування територіальної організації влади в Україні [8–10].

Висновки з цього дослідження. Таким чином, стратегування розвитку економіки неминуче враховує просторово-регіональний фактор. Аналіз еволюції теорій економічного зростання включає просторовий критерій, що дає змогу розширити можливості використання міждисциплінарних зв'язків для розроблення стратегій регіонального розвитку. Треба зазначити, що

нині пріоритетом діяльності українського уряду у формуванні державної регіональної політики є побудова конструктивного рівноправного діалогу між центральними, регіональними, а також органами місцевого самоврядування. Формування нової якості таких відносин стає можливим на основі перенесення центру прийняття рішень щодо розвитку регіонів саме на регіональний рівень з урахуванням наявних місцевих ресурсів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бубенко П.Т. Інституційна динаміка просторової організації економічного розвитку : [монографія] / П.Т. Бубенко. – Харків : ХНАМГ, 2008. – 295 с.
2. Гриценко А.А. Економіка України на шляху до інклюзивного розвитку / А.А. Гриценко // Економіка і прогнозування. – 2016. – № 2. – С. 9–23.
3. Данилишин Б.М. Регионалистика – перспективы и правильное применение в Украине / Б.М. Данилишин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://blogs.lb.ua/bogdan_danylysyn/341137_regionalistika-perspektivi.html.
4. Долішний М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть. Нові пріоритети / М.І. Долішний. – К. : Наукова думка, 2006. – 511 с.
5. Єфремова Н.Ф. Державна регіональна політика та її роль у забезпеченні сталого економічного розвитку регіонів / Н.Ф. Єфремова, О.І. Чічкань, В.І. Роєнко // Економіка та держава. – 2016. – № 3. – С. 42–45.
6. Інституційні фактори стійкого розвитку регіональних соціально-економічних систем : [монографія] / В.П. Решетило, Г.В. Стадник, І.А. Островський [та ін.] ; за заг. ред. В.П. Решетило ; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2013. – 241 с.
7. Олійник Д.І. Євроінтеграційні наміри України в контексті технічного регулювання як чинника сталого розвитку територіальних громад: аналітична записка / Д.І. Олійник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/2337/>.
8. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.
9. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.
10. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
11. Ігнатова Т. Інституціональне середовище розвитку конкурентоспроможності регіональної економіки / Т. Ігнатова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://econom.nsc.ru/conf08/info/Doclad/Ignat2.doc>.